

et quicumque sunt ingenio tardi, id minimè valent. Hos omnes homines qui maximam humani generis partem constituunt, cultum divinum et præcipuas morum regulas non edocebit philosophia, quæ fortassis quædam sublimia delibavit, sed quæ simul tot peperit errores et monstra, ut vidimus quæque minimè debiliū, puerorum, plebeiorum mechanicis quidem et ruris operibus, non autem philosophorum meditationibus et ratiociniis assuetorum, captui accommodari potest. Si omnes alio magistro indigent, revelatione scilicet, quæ est medium brevius et facilius, quæque est filum quo exire possimus è labyrintho.

PROB. 5° Religio debet esse firma, stabilis, et consequenter inniti auctoritate ineluctabili et fundamento inconcusso, aliòquin conscientias non ligaret: atqui si à Deo non reveletur, si à solis hominibus, solisque philosophis emanet, tunc nec erit firma nec stabilis, sed auctoritate vacillante innixa nutabit et conscientias non ligabit; homo enim sibi derelictus errori subjacet, philosophi inter se non consentiunt; ille immortalitatem mentis admittit, iste negat; Deum rebus humanis providere alter propugnabit, inficiabitur alter. Nullà igitur auctoritate firma innitetur religio, nec conscientias ligabit, si à solis tradatur philosophis. Dicant nobis, quæso, Deistæ quâ viâ populus ratiociniorum metaphysicorum nescius, inter tot dissidia, tot disputationes, tot concertationes, poterit naturæ leges agnoscere! Dicant nobis quâ viâ imperitum vulgus naturæ officia, morum regulas omnibus philosophis usque ad Christum occultas prænoscere et quasi divinare

poterit! Uno verbo, manifestum est homines revelatione destitutos tam esse ignaros, animo vagos, rebus alienis distractos, cupiditatibus deditos, peccato depravatos, præjudiciis perversisque consuetudinibus vitiatos, ipsius naturæ obliviosos, ut vix fuerint inter ipsos, vel potius nulli fuerint qui officia graviora et cultum Deo debitum, solo lumine naturali adjuti, cognoverint. Ex quibus claret ipsos revelatione indiguisse, quâ redderentur attentis, de suis officiis monerentur, novis, efficacioribusque incitamentis ad virtutem moverentur.

Præterea lex naturalis sola nullum nobis suppeditat medium quo remissionem peccatorum consequamur. Sine revelatione homines non potuissent cognoscere medium veniam pro delictis impetrandi; ex hac parte igitur non sufficit lex naturalis sola. De hoc ultimo argumento vide *West*, de resurrectione, versùs finem operis.

PROPOSITIO SECUNDA.

Revelatio, prout leges positivas legi naturali superaddit, nec est hominibus nociva, nec inutilis sed valdè utilis et exoptanda.

PROB. 1° Ex omnibus ferè argumentis quibus propositionem quartam capituli præcedentis comprobavimus. Hæc consuli debent et ad præsentem propositionem accommodari.

PROB. 2° Respublica jus habet instituendæ leges positivas à lege naturali distinctas, ipsique superadditas

quibus cives ad observationem legis naturalis incitentur vel etiam cogantur, quibusque à vitiis legi naturali adversis deterreantur. Leges positivæ, nedum sint nocivæ, quin potius sunt peritiles. Sine illis mox subverteretur societas, pessundareturque penitus lex naturalis. Ergo, pari ratione, leges positivæ quæ à Deo legi naturali superadderentur, quibus ad virtutem homines impellerentur, à vitiis abducerentur, ad Deum erigerentur, erant valdè utiles et exoptandæ.

PROB. 5°. Pater sapiens qui prolem incautam diligit, non modò ipsam à præcipitiis prohibet, sed etiam à vicinis locis arcet, ne suo lapsu mortem sibi afferat. Quidni igitur Deus hominum pater idem ageret?

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

OBJ. 4°. Mahumetani, sinenses, etsi revelationem divinam non habeant, tamen præcipua legis naturalis officia cognoscunt, et satis accuratè observant; ergo sola ratio ad hæc cognoscenda sufficit.

R. Ad primum. Reverà mahumetani rectiùs de præcipuis legis naturalis officiis et Dei attributis sentiunt quàm pagani et veteres philosophi, sed hæc omnia ex religione judaica et christiana hauserunt; non verò ex sola ratione sibi derelicta; ergo, etc.

Præterèa Mahumes, ipsorum legislator non ut philosophus egit, sed ut propheta; se à Deo afflatum esse gloriabatur, nec aliter suam religionem instituere potuisset; ergo id verum quod antea asseruimus, nempe rationem et philosophiam solam non sufficientis esse

ponderis quàm ut homines in societatem religiosam colligant, consequenter divinâ revelatione ad id præstandum opus esse.

His adde, in plurimis, mahumetanorum principia rectæ rationi esse adversa. Admittunt mahumetani licitum esse plures simul uxores ducere, beatos in cælis nonnisi voluptatibus turpibus et obscœnis permulcendos esse, mortales omnes ineluctabili fato conduci. Hæcne cum ratione consonant?

R. Ad secundum. Increduli quidem, ut religioni revelatæ debitam venerationem detrahant, sinensium mores et administrationis formam perpetuis laudibus commendant. At verò constat ex recentiori opere cui titulus, *Voyage de Georges Anson*, sinenses esse ignavos, libidinibus effrænatos, servos, perfidos, nebulones, in arte fallendi, per orbem totum, consimiles non habere. Hujus imperii magistratus, licèt literati, licèt Confucii discipuli, non utuntur legibus, ut improbos debitis suppliciiis plectant, sed ut eorum ditentur spoliis. In opere prædicto, lib. 5, cap. 7, p. 40, multa facta narrantur quæ sinensium pravitatem demonstrant. De sinensibus aliter non sentiunt autor lib. qui inscribitur, *l'Esprit des lois*, lib. 16, cap. 8; ipse Civis Genevensis, *OEuvres diverses de J.-J. Rousseau*, tom. 1, p. 44, etc. Quamvis sinensium imperatores nonnulli, literatique plures, non sint idolorum cultores, certum est tamen ex iis permultos fuisse idololatriæ addictissimos. Certum est cultum quem supremo Numini exhibent, non esse purum, cum ipsi in administratione mundi genios inferiores

Deo consociant. Certum est literatos esse superstitiosos, divinationibus, fortibusque deditos. Vide Patrem Duhalde, tom. 5, p. 46, 47, 48; librum cui titulus *Histoire universelle par une société de savants anglais*, tom. 2, pag. 90, et alios autores permultos.

Obj. 2°. Christiani qui revelationem à Deo acceperunt, non multò sanctiùs vivunt quàm pagani; ergo revelatio inutilis est.

R. 1°. Si tot christiani Evangelii lumine collustrati et variis momentis ex revelatione desumptis impulsis sanctè non vivant, quanta igitur est hominum ad malum proclivitas, quantò turpiùs vixissent solà philosophià adjuti et sibi relictis! Ergo sola ratio, sola philosophia ad vitam rectè agendam non sufficiebant. Alio opus erat medio efficaciori, quo homines à tot vitiis totque sceleribus averterentur.

R. 2°. N. ANT. Et si enim plures christiani nimìo plus sint perversi, attamen negari non potest religionem christianam bona innumera hominibus attulisse et orbis faciem immutasse. Revelatio Dei attributa, ipsius providentiam, alterius vitæ statum clariùs manifestavit, Dei cultum perfecit, impietatem et complures abominandas consuetudines extinxit. Ubique ad pœnitentiam incitantur homines; ubique sanctiora Ethices principia edocentur; ipsi opifices, pueri, rustici rectiùs de religione sentiunt quàm paganorum doctiores philosophi. Primi christiani ferè omnes sanctè vivebant, et ipsis paganis admirationi erant. Reverà, præsertim decursu temporis, plures perversè egerunt ac revelatione abusi sunt; sed isti abusus leves habendi sunt,

si cum sceleribus paganorum conferantur. Quot sunt etiam hisce temporibus christiani qui, Deo per revelationem juvante, in tegerrimam sanctissimamque vitam agunt, quique in spiritu et veritate Deum adorant!

Mores corrupti sunt inter nos, præsertim ex quo tempore scriptis suis religionem diruere conantur pseudo-philosophi. Cùm vitia christianorum dicendo amplificent, seipsos accusant; quorum ipsi sunt autores, mala in religionem vertunt.

Aliundè nonne homines sanctioribus regulis, optimisque institutis, v. g. legibus civilibus, quotidie abutuntur? Ergo abusus revelationis, qualiscumque sit, non probat revelationem esse inutilem. Si homines divinâ revelatione malè utantur, penes ipsos culpa est. Multò faciliùs ipsius auxilio rectam vitam ducere possunt, quàm si essent illâ destituti. Ergo revelatio non est inutilis, ut opinantur Deistæ.

INST. Ideò, juxtà nos, ratio hominibus ad cognoscenda et observanda præcipua legis naturalis officia non sufficiebat, quia homines illâ abutebantur: atqui hæc ratio nulla est, siquidem homines abutuntur revelatione, et tamen revelatio ad vitam rectè sanctèque degendam sufficit.

R. 1°. Non planè omninò diximus rationem non sufficere, quia homines illâ abutebantur; sed quia difficilius erat, quin etiam impossibile, illos abusus devitare; quia sola ratio non poterat illos abusus emendare. Hinc homines divinâ ope indigebant.

2°. Revelatio obscura multa aperuit, caligines quibus immersi erant populi dispulit, legitimum cultum

Deo exhibendum edocuit, vitia innumera extirpavit. Iis autem omnibus præstandis sola ratio impar fuit. Ergo comparatio nulla.

OBJ. 5°. Plures sunt philosophi qui, hæc ætate, solâ ratione utentes, sublimiora et ferè cuncta Evangelii principia in suis scriptis demonstrant. Ipsi nos solo rationis adminiculo, in prima Tractatûs parte, legis naturalis existentiam et plura ex eis quæ præscribit officia comprobavimus. Ergo ad id necessaria non est revelatio.

R. 1°. Etsi (quod minimè concedimus) unus aut alter philosophus meditationi assuetus, ope rationis potissima Evangelii principia cognoscere et demonstrare valeret, quis indè concludet ignarum vulgus, mulieres, opifices, ruricolos, quibus ferè totus constituitur orbis, iisdem cognitionibus acquirendis esse pares? Quoniam Pascalius, nullo juvante præceptore, nullo de mathematicis opere consulto, duas suprâ triginta Euclidis propositiones adinvenit, ut fertur, quis indè concludet idem posse hominum vulgus, rudes, illiteratos, imò philosophos?

R. 2°. Philosophos recentiores eximia ethices principia, quæ suis scriptis inserunt, ex Evangelio hausisse, sine quo ideas et notiones tam sublimes non magis adipisci potuissent quàm veteres philosophi, Aristoteles, Plato, etc. quos perspicaciâ et mentis acie non superant. Veritas, cum scitur, inventu probatuque facilis videtur sed ignota difficilè magnoque negotio invenitur.

Hic abs re non erit animadvertere quàm injuri et animo ingrati sint novi philosophi, qui Evangelio

obtreant, ex quo tamen mutuali sunt quidquid recti et eximii de religione naturali conscripserunt.

Fatemur rationis ope plura religionis naturalis officia nos demonstravisse, sed hæc revelatione illustrati præstitimus, sine qua nequidem illa officia cognovissemus.

OBJ. 4°. Extiterunt inter veteres nonnulli qui, revelationi destituti, tamen sanctè vixerunt, præcepta morum expleverunt, legitimumque cultum Deo exhibuerunt. Talis fuit Job inter idumæos. Tales multi veteres philosophi, qui eximia de moribus et lege naturali tradiderunt.

R. 4°. Ex probationibus satis constat nullum fuisse, etiam philosophorum, qui in multis turpissimè non erraverit.

2° Etsi unus vir et alter non fuisset procul à vero, rectèque egisset, nihil concludi posset in gratiam multitudinis, propter rationes in probationibus allatas. Job et alii perpauci qui sapienter egerunt, adjuti fuerunt revelatione quæ ab exordio mundi concessa fuit hominibus, ut modò dicemus.

5°. Veteres philosophi quæcumque sublimiora scripserunt, ex judæis hauserunt. Josephus, libro primo contra Appionem id assertit de Pythagora. Plato, Democritus et Pythagoras totam illustraverant Ægyptum. In Ægypto multi erant judæi. Hisce temporibus Libri judæorum à septuaginta Interpretibus in græcum translatis, in bibliotheca Ptolomæi reperiebantur. Judæis equidem vetitum erat ne cum alienigenis communicarent in rebus religionis. At verò in aliis cum illis commercium habebant, ut constat ex connubio Salomonis

cum filia regis Ægypti, ex commercio cum Tyriis, ex prædicatione Jonæ, etc. Gentiles igitur doctrinam hebræorum facillè cognoscere potuerunt.

INST. Esto, unus philosophus legitimum Dei cultum et omnia præcipua legis naturalis officia non cognoverit, saltem omnes simul sumpti docuerunt quidquid ad cultum divinum et legis naturalis officia pertinet. Ratio autem potest ex singulis depromere quæ excellentiora sunt et exquisitiora; potest optima quæque seligere, sicque Deo cultum legitimum exhibere, atque legis naturalis officia explere.

R. Rationem infirmam, debilem, obscuratam, vitiosam tanto labori esse imparem. Nullus, antequàm illuceret revelatio, id præstitit. Multitudo nec potest philosophorum scripta perlegere, neque ad hæc satis attendere, cum innumeris obstaculis, cupiditatibus, et præjudiciis sit impedita.

OBJ. 5°. Si revelatio esset necessaria, ab initio mundi exstitisset, et concessa fuisset omnibus; Deus enim in necessariis non deest: atqui, tamen revelatio ab initio mundi non exstitit, sed ad summum, tempore Moïsis, nec etiam omnibus populis concessa est, sed solis judæis. Ita objicit autor lib. cui tit. *Les Oracles de la raison*.

R. 1°. Ab initio mundi exstitit aliqua revelatio Adami facta, perpetuo usu, et traditione non interrupta ad Moïsen usque propagata. Illud constat ex Pentateucho, cujus veracitatem et divinitatem postea demonstrabimus.

R. Revelationem non fuisse absolutè necessariam ex parte Dei, ita ut Deus ab illa abstinere non potuerit, sed tantum necessariam ex parte hominis, adeò ut genus

humanum, nisi ipsi illuxisset revelatio, nec præcipua legis naturalis officia cognoscere, nec servare, nec legitimum Deo cultum exhibere potuisset. Itaque revelatio divina erat homini indebita. Tanto beneficio per peccatum facti sumus indigni. Deus, ut jam notavimus, poterat absolutè nos omnes in massa perditionis relinquere. Potuit igitur, quibus voluit, revelationis donum concedere, quibus voluit, denegare. Potuit insuper, citius vel tardius, consultis sapientiæ suæ consiliis, tantum beneficium hominibus impertiri.

R. 3°. Lumen naturale primis mundi ætatibus non fuisse tam obscuratum, tam depravatum, quàm sequentibus sæculis, corruptionemque paulatim crevisse. *Errant*, inquit Lactantius, *qui Deorum cultus ab exordio fuisse contendunt*.

R. 4°. Memoriam adhuc novam sive creationis, sive postea, diluvii, antiquioribus ætatibus, revelationis vices adimplevisse, et fuisse contra cupiditates præpotens munimentum.

R. 5°. Populos etiam distinctos ab israhælitis potuisse, præsertim primis temporibus, uti revelatione Adami facta. Hanc enim per traditionem acceperant. Sic Abimelech, Melchisedech, Job, ut verisimile est, illius traditionis fuerunt memores, et illa usi fuerunt. Si igitur varii populi illam non servaverint, ipsi sunt in culpa. Insuper, plures populi religionem judaicam cognoverunt et cognoscere potuerunt, v. g. ægyptii, philistæi, babilonici, ninivite quibus Jonas pœnitentiam prædicavit. In decursu temporum græcis cogniti fuerunt judæorum Libri. Plato eximia ex Moïse de-

prompsit. Ergo Deus, antiquis illis temporibus, generi humano in necessariis penitus non defuit, sed medium subministravit quo ad meliora potuissent homines converti, si attentis fuissent.

R. 6°. Nec omnes homines, nec omnes populos, nec omnes ætates eundem rationis et luminis naturalis gradum habuisse, uti evidens est. Quanta, quæso, inter gentem et gentem, hominem et hominem, ratione facultatum naturalium, inæqualitas! Quantum discrepant hurones ab atheniensibus, romanis, gallicis! Quantum Rusticus à Carthesio et Neutone! Jam verò si non repugnet inæqualitas in donis naturalibus, ut quid in supernaturalibus repugnaret? Ergo Deus potest quibusdam sæculis vel populis revelationis concedere, aliis denegare.

R. 7°. Nemo condemnabitur ob revelationem quam cognoscere non potuit. Lex naturalis istos populos iudicabit. Igitur Deus, sine injustitia, potuit revelationis donum illis non dilargiri.

R. 8°. Populos quibus non innotuit revelatio divina, sive Adamo, sive Moysi, sive christianis facta, fuisse illà indignos. Justo iudicio lumen detrahatur iis, qui claudunt oculos, ne lumen videant. Nullà lege tenebatur Deus iis qui tam nefariè cultum suum depravabant, quique in omnia scelera proruebant, revelationis beneficium indulgere.

Cæterum Christus religionem suam attulit in terris eò tempore quo facilius et utiliùs annuntiari poterat. Tunc enim iudæi per orbem erant sparsi; consequenter facilius erat paganos revincere, illisque ostendere in

Christo adimpleta esse oracula quæ in iudæorum Codicibus ipsis tunc cognitis continebantur. Insuper, tunc dissidia philosophorum, quæ venerant ad summum, Evangelio viam aperiebant. Ea de re vide Vernetum, tom. 1, pag. 99, et præsertim *Stakouè*, tom. 2, pag. 428 et 467.

OBJ. 6°. Si ratio cognoscere non valeat ea quæ ad Deum et æquitatis leges pertinent, pari jure cognoscendis veritatibus speculativis impar erit; consequenter admittendus erit Pyrrhonismus universalis.

R. 1°. Ideò in veritatibus practicis cognoscendis et observandis difficultas est, quæ ab hominibus sine revelationis adjumento superanda nunquàm fuisset, quia per peccatum obscuratus est intellectus, vitiata infirmataque voluntas; atqui hæc ad veritates speculativas non spectant. Hinc intellectus sibi derelictus in investigandis veritatibus quæ in sola contemplatione consistunt, plus valet, quàm in præceptorum moralium indagatione; ergo comparatio nulla.

R. 2°. Nunquàm asseruimus rationem esse imparem iis omnibus investigandis et cognoscendis quæ ad Deum et leges æquitatis pertinent; quædam enim primaria principia cognoscere potest, v. g. Deum existere. Absolutè non inficiamur viros quosdam, perspicaciores et purioris animi, nonnulla rationis adminiculo potuisse assequi, quæ ad Deum et mores attinent: sed affirmamus tantum numquàm futurum ut homines solius rationis auxilio cultum Deo legitimum reddant, sanioraque et maximi momenti ethices principia, officia, v. g. quæ nos edocuit Christi revelatio, detegant

et adimpleant; et nunquam futurum esse ut in iis à philosophis erudiantur, sive quia illi philosophi auctoritatem legislativam non habent, sive quia inter se sunt discordes, sive quia ipsimet permulta et quidam gravissima de moribus præcepta ignorant: atqui, hoc posito, non inducitur pyrrhonismus universalis, uti evidens est; ergo, etc.

OBJ. 7°. Lex naturalis seu ratio frustra à Deo summè bono et sapienti concessa non est hominibus, sed ad vitam regendam, ad assequendum finem, saltem naturalem: atqui si non manifestet ea quæ ad assequendum hominis finem, saltem naturalem, quæque ad dirigendos mores pertinent, tunc frustrà concessa est à Deo; ergo, etc. Ita autor libri cui tit. *les Mœurs*.

R. DIST. secundam partem majoris. Ratio data est ad regendam vitam, et ad finem, saltem naturalem, assequendum; sed illam legem naturalem et rationem vitiârunt homines, concedo: et illam servaverunt integram et qualis à Deo emanavit, nego. Itaque fatemur rationem à Deo non fuisse frustrà homini concessam. Fatemur insuper, rationem, qualis hominibus recens conditis et in primo ortu data est, ad dirigendum hominem, in iis quæ ad mores et cultum Dei naturalem spectant, sufficientem fuisse. Sed homo per peccatum suam rationem vitiavit. Unde hæc non ampliùs sufficit.

Sedulò hic notandum est theologos plures ac philosophos, imò paganos nonnullos, ex intuitu præsentis status concludisse alium fuisse statum antecedentem è quo creatura per suam culpam prolapsa est, et quidem

meritò illud concludunt. Nam credibile non est à Deo hominem conditum fuisse, qualis nunc est, non tantum miseris obrutum, sed etiam ad bonum tam inertem, ad malum tam proclivem, in voluntate tam depravatum. Dicendum est igitur homines in alio statu fuisse conditos, è quo suà culpà prolapsi sunt.

OBJ. 8°. Deus semper voluit in præsentī statu ab hominibus servari naturæ præcepta: atqui tamen, si ratio esset ægotans, læsa, si non posset ista præcepta cognoscere, Deus summè bonus non exegisset ut ab hominibus revelatione destitutis naturæ præcepta in præsentī statu servarentur: sic non possum à meo servo, qui culpà suà, et rei illicitæ vacando, sibi crura confregit, idem ac antea servitium postulare. Ergo solius rationis auxilio præcepta de moribus cognosci possunt, etc. ita *les Mœurs*.

R. Præcepta legis naturalis vel sunt primaria et clariora, v. g. Deum existere ipsumque colendum esse; Deusque semper exegit, ut ista ab hominibus etiam revelatione privatis observarentur, violatoresque punivit. In eo nulla est injustitia, nulla iniquitas, siquidem, ut jam monuimus, etiam in præsentī statu hæc ab hominibus rationis auxilio cognosci possunt. Vel sunt alia innumerabilia quæ lege naturali præscribuntur, quæ quidem, licet non sint omninò primaria, attamen gravissimi sunt momenti, quæ sunt necessaria ad dirigendos mores, et ut homines finem suum assequantur. Talia sunt præcepta multa de moribus, quæ religio christiana nos edocuit. Porro satis constat ex dictis rationem sibi derelictam non posse collectionem præceptorum

naturæ cognoscere; etenim hæc ignoraverunt populi omnes atque ipsi philosophi revelationis face orbat. Porro quid possint homines dijudicare licet ex iis quæ per longam sæculorum seriem, ne exceptis quidem præstantissimis inter ipsos, perfecerunt. Constat insuper, eandem rationem, sive revelationis auxilio, non posse plurium conclusionum difficiliorum et remotarum, quæ, quamvis non sint primariae, sunt tamen maximi momenti ad dirigendos mores, cognitionem assequi. His positis, quicumque violaverint legis naturæ præcepta primaria, etiam antè revelationem, culpandi sunt. At verò, quantum ad alia naturæ præcepta innumera, quæ sine revelationis auxilio vix ac ne vix quidem cognosci poterant, et quæ nunquam fortè cognita fuissent, exegit duntaxat Deus ut ea unusquisque juxta vires suas observaret. Rem modò enucleabimus.

INST. Ignorantia præceptorum istorum quæ dicuntur secundi ordinis, vel fuisset vincibilis, vel non vincibilis. Si vincibilis, ergo inutilis revelatio. Si non vincibilis; ergo homines, legem naturalem violando, non peccabant; ergo rursus inutilis revelatio.

R. Principia legis naturalis primaria et conclusiones istorum principiorum proximæ ac minùs remotæ, ex modò dictis et consensu omnium, rationis auxilio, absque revelatione cognosci potuerunt. Hæc præcepta appellamus primi ordinis. De iis nulla est difficultas. At verò, quantum ad conclusiones minùs proximas, difficiliores, remotas, quantum ad alia præcepta quæ dicuntur secundi ordinis, quæ quidem permulta sunt, quæ legis naturalis magnam partem constituunt, atque

ad instituendam vitam rectam et honestam necessaria sunt, duplex est theologorum sententia. Alii continent homines revelatione destitutos, fuisse in impotentia physicâ hujusmodi præcepta, sive collectivè, sive etiam distributivè cognoscendi, quia ab hominibus quibus non illuxisset revelatio, superari non potuisset hæc impotentia, nisi per miraculum, mutatisque consuetis legibus quibus regitur humana societas. Homines revelatione destituti, juxtà eos, in ignoratione istorum præceptorum minimè vincibili versabantur. Alii existimant impotentiam hanc esse tantum moralem, seu difficultatem summam quæ vix ac ne vix quidem, imò forsàn actu et de facto numquam superanda fuisset. Ignorantia hæc, juxtà eos, non fuit omninò insuperabilis. Revelatio, in ea sententia, moraliter tantum ad benè agendum est necessaria.

Nec assignabimus, nec quisquam assignare potest præcepta quæ homines sine revelationis auxilio cognoscere valuissent, quænam verò modo minimè vincibili ignoraturi fuissent. Non omnes eadem impotentia laborabant, nec eandem in iis præceptis cognoscendis difficultatem experiebantur. Inter hæc varia morum aut legis naturalis officia, alia difficilius, alia minùs arduo labore cognosci poterant. Alia modo minimè vincibili, alia modo fortè vincibili ignorabantur. Nonnullorum cognoscendorum impotentia erat physica, cæterorum fortè impotentia duntaxat moralis. Quid præcisè valeant humanæ vires hîc non definiemus. Quousquè pertingere possint laudabiles hominum conatus, in quo mortales sint excusandi, in quo præcisè sint cul-

pandi Deus scit, non homo solo lumine naturali ductus. Itaque eò loci more nostro in neutra parte insistentes, nihilque in re quæ captum humanum superat definientes, deistas in quavis sententia refellemus, ostendemusque revelationem fuisse necessariam, sive adfuerit prædictorum officiorum cognoscendorum impotentia physica, sive moralis tantum, sive modo vincibili, sive non vincibili homines hæc ignoraverint.

4°. Quidem in iis quæ modo non vincibili ignorassent homines, quorumque cognoscendorum impotentia fuisset physica, immunes quidem fuissent à peccato, iræque divinæ minimè obnoxii. Deus enim excusatum habet eum qui propter ignorantiam minimè vincibilem, aut errorem prorsus insuperabilem malè agit. Pater est optimus, non vult metere ubi non seminavit, usuram talenti commodati tantum exigit, ratione virium tantum repetet. Verum nedum, positâ hæc ignoratione aut impotentia, inutilis fuisset revelatio, ut opinantur Deistæ, imò fuisset pernecessaria, nempe ut frangeretur ista impotentia, ut depelleretur hæc ignorantia, ut innatus veritatis amor expleretur, ut recta vita institueretur, ut cognoscerentur ista præcepta quæ, ex annotatis, naturæ officiorum collectionem constituunt, quæ ad legem naturalem attinent, quæ sunt maximi momenti, ex quibus pendent vitæ ac morum integritas, societatum ac privatorum felicitas ac tranquillitas, etc. Sic iudex qui falsis testibus delusus modo non vincibili errat et condemnat criminis insontem, non peccat, nec plectendus est. Quis tamen dixerit inutile esse ac minimè necessarium ut errores iudici revelentur, ut cog-

noscatur ab illo veritas, et leges æquitatis serventur?

2° Non minùs certum est revelationem, nedum fuerit inutilis, necessariam fuisse quantum ad ea officia quæ homines revelatione destituti ignoravissent modo aliquatenùs vincibili, quorumque cognoscendorum fuisset duntaxat impotentia moralis. Cum enim, uti constat ex dictis inter probationes, impotentia hæc, quovis nomine donetur, et quæcumque præcisè sit, tanta fuerit, ut ne vix ac ne vix quidem, imò numquam fortè superanda esset; cum universum genus humanum, ipsique philosophi doctissimi, ingenio acerrimi eam superaverint numquam, quis non videat pernecessariam fuisse divinam illustrationem, ut hæc tanta difficultas perrumperetur, quæ licet non superaretur, nec superanda esset, non tamen excusabat à peccato, quæ crevisset lapsu temporum, nedum imminueretur? Quis non videat, inquam, in ea hypothesis necessariam fuisse revelationem ut homines à naufragio servarentur, ac veritates cognoscerent sine quibus nulla morum integritas, nulla honestas, nulla vera felicitas?

5° Hic addimus, ut præcepta primaria ac evidentiora ipsa observarentur, necessariam fuisse revelationem. Nam ex modò dictis, necessaria fuit revelatio ad cognoscenda permulta legis naturalis officia quæ, licet secundaria, tamen ad rectam vitæ institutionem attingebant. Iis dignoscendis impar fuit sola ratio. Sine revelationis auxilio hæc perpetuò ignoraturum fuisset genus humanum. Porro ex ignoratione istorum præceptorum ipsismet primariis præceptis maximum impendisset periculum. Errores, controversiæ circà hæc